

Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūts

20. Borisa Vīpera piemiņas lasījumi

**GARAIŠ 19. GADSIMTS
LATVIJAS ARHITEKTŪRĀ UN MĀKSLĀ
Veltījums Rīgas pilsētas arhitekta
Johana Daniela Felsko (1813–1902)
200. dzimšanas dienai**

Referātu tēzes

2013

DODIET ĶEIZARAM, KAS ĶEIZARAM PIENĀKAS: IMPĒRISKO SVĒTKU DEKORĀCIJAS UN ILUMINĀCIJAS RĪGĀ 18. GADSIMTA OTRAJĀ PUSĒ UN 19. GADSIMTA SĀKUMĀ

Aija Taimiņa

Jaunā kultūrģeogrāfija pilsētas tēlu, bet reizē arī norises pilsētā interpretē un skaidro kā simbolisku ainavu, kas vairs nav tikai estētiska un ģeogrāfiska kategorija. Pilsētvide, tāpat kā “ainava ir arī teātris, darbs, politika, vara, prece un kultūras kapitāls” (Edmunds V. Bunkše). Kultūrģeogrāfijas metode šķiet kā radīta urbāno svētku ceremoniālu un to dekorāciju pētījumiem, it īpaši runājot par hierarhiskajai sabiedrībai ārkārtīgi nozīmīgajiem impēriskajiem valstssvētkiem (monarhu dzimšanas, kronēšanas svētkiem) un valdnieku vizītēm.

Valdnieku ierašanās pilsētā visos laikos bijis ārkārtīgi nozīmīgs notikums, kuru reglamentēja ceremoniāls, bet dažādo norišu organizēšanu uzņēmās pilsētas pārvalde, pilsoņu apvienības un atsevišķas personas. Ceremoniālu un rituālu jēga bija demonstrēt monarha, pārvaldes un pilsoņu vienprātību, apliecināt lojalitāti. Kopš iekļaušanas Krievijas impērijā (1710) Rīgā, izrādot visaugstāko godu, uzņēmusi Krievijas imperatorus, piemēram, Katrīnu II (1764) un divreiz Pāvilu I (kā troņmantnieku lielkņazu – 1782. gada 12. novembrī, kā nesen kronētu imperatoru – 1797. gada sākumā). 1802. gada 24.–26. maijā Rīgā uzturējās Aleksandrs I. Rīgā, tāpat kā visā Krievijas impērijā, svinēja monarhu piedzimšanu un kronēšanu, piemēram, nākamā imperatora Aleksandra I dzimšanas dienu 1777. gada 12. decembrī un imperatora Nikolaja I kronēšanu 1826. gada 2.–4. septembrī. Par svētku gaitu liecina gan iespieddarbi, gan dokumenti un dekorāciju skices.

Pilsētvide veidoja skatuvi ceremoniālu norisei, pilsoņi un iedzīvotāji bija publika un dalībnieki reizē (*Peter Johaneck*). Ik reizi pilsētu greznoja ar īpaši izgatavotām svētku dekorācijām un būvēm (godavārtiem, tempļiem, kolonnām, bākām, stēlām, upuraltāriem u. tml.), gleznotiem transparentiem un ziedu vijām. Par vissvarīgāko svētku dekorāciju un ceremoniālo norišu vietu uzskatāmi bagāti dekorēti triumfa jeb goda vārti, kas simbolizē pašu pilsētu. Svētku noformējumā liela loma bija ne tikai arhitektoniskajiem un vizuālajiem elementiem (piemēram, simbolisku tēlu, portretu, arī Rīgas panorāmas gleznojumiem), bet arī verbālajiem vēstījumiem – uzrakstiem. Vienmēr īpaša nozīme tika piešķirta izgaismojumam jeb iluminācijai. Impērisko svētku ceremoniāls kopumā un atsevišķi tā elementi pilnībā pakļaujas panegiriskā žanra pamatprincipam – valdnieka slavinājumam, tā varas un nopelnu reprezentācijai. Visai bieži tika publicēti ceremoniālo norišu, dekorāciju un ilumināciju apraksti.

Svētku dekorācijas tika radītas, lai pastāvētu īsu brīdi. To ieceres autori un izpildītāji lielākoties nav zināmi. Ierasti šo darbus veica anonīmi Rīgas Mazās ģildes krāsotāju amata meistari. Tomēr tagad izdevies fiksēt dažus agrāk neminēta Rīgas mākslinieka Gustava Gerharda Kīzericka (*Gustav Gerhard Kieseritzky*, 1748–1819)

darbus. Lātrē (*Laatre*, agrāk *Fölcks*, Igaunija) dzimušais daiļkrāsotājs darbu Rīgā uzsācis jau 18. gs. 80. gadu sākumā. Viņš drīz ieņēmis respektējamus amatus, bijis krāsotāju amata eltermanis (no 1797) un Mazās ģildes vecākais (no 1798), nodzīvojis te garu mūžu. Tomēr Kīzericki savos leksikonos nav minējis ne Vilhelms Neimanis (*Wilhelm Neumann*), ne Pauls Kampe (*Paul Campe*).

Jāpieņem, ka pēc Kīzericka iecerētais darinātais svarīgākās dekorācijas – kolonna-bāka pie Rīgas rātsnama un bagāti dekorētie godvārti pie Plostu tilta par godu Krievijas troņmantnieka lielkņaza Pāvela Petroviča un lielkņazes Marijas Fjodorovnas Rīgas apmeklējumam 1782. gada 12. novembrī. Tā liek domāt Kīzericka signēta oriģinālskice iespiestā svētku iluminācijas apraksta eksemplārā no Misiņa bibliotēkas (*Berens J. Chr. Denkmal bey der glücklichen Rückkunft (..) Paul Petrowitsch und Ihro Kayserlichen Hoheit der Großfürstin Maria Feodorowna. Errichtet Riga 1782*).

Kīzerickis veidojis skices arī vairākiem transparentiem, kas greznoja Rīgas ēkas 1810. gadā, kad Rīga svinēja simtgadi kopš pievienošanās Krievijas impērijai. Par šo 1810. gada 4.–12. jūlijā notikušo svinību vērienu vēsta daudzas liecības. Jubileju svinīgi atzīmēja arī Romā dzīvojošo ārzemnieku sabiedrība – starp tiem gleznotājs Karls Gothards Grass (*Karl Gotthard Grass*) un dāņu tēlnieks Bertels Torvaldsens (*Bertel Thorvaldsen*), kas izgatavojis skici cilnīm.

Rīgas impērisko svētku tradīcijas apliecina, ka ceremoniālās norises pilsētvidē, dekorācijas un iluminācijas veidojušas multifunkcionālu, mākslinieciski daudzveidīgu, bet ideoloģiski vienotu kompleksu. Vienlaikus rituāli, dekorācijas, simbolu un alegoriju valoda ļauj spriest, cik cieši augsto personu godināšanas izpausmēs saudzis patriotisms, lojalitāte un servilisms.